

Zdi se mi, da sem nanizal v prejšnjih odstavkih te razprave dovolj oporišč za pravilno analizo tega piščevega odstavka, v katerem izraža svoj vtis o sedanjem kaosu v Evropi. Iz njegovega celotnega odstavka zveni nezadovoljstvo s sedanjim stanjem družbe in s sedanjim človekom. Ti vtisi so pristni in utemeljeni. V bistvu ugotavlja padec kulturne dovzetnosti in oddaljitev Evrope od demokracije, kakršno so si zamišljali vsi veliki duhovi. Kakor toži v uvodu nad splošnim povprečnim tipom sedanje fašistične miselnosti, tako tudi nasprotuje obupu in skepticizmu ter pravi na nekem mestu:

„Iz skepticizma do zmožnosti človeškega razuma, iz obupa nad ostvarljivostjo racionalne ureditve človeških občestev vstaja vsepovsod in se naglo širi klic po avtoriteti...“ (S. 550.) — Nato pa citira Bergsona: „... povečano telo pričakuje supplement duha, mehanika kliče mistiko...“ (S. 557.)

Ne le v tuji evropski literaturi, ampak tudi pri nas opažamo torej nedoločno pojmovanje socialnih relacij, nedoločnost v pojmovanju osebnosti, kolektiva in avtoritete kot temeljnih kulturnih vrednot. Navedeni primer pa nikakor ni edini. Izberemo si lahko katerokoli razpravo te vrste, bodisi iz slovenskega svobodomiselnega, bodisi iz katoliškega tiska, pa bomo povsod našli isto ali podobno zamenjavanje pojmov. Sodobni slovenski kulturni delavec še ni opazil, da v Evropi ni propadel samo pojem svobodne osebnosti, temveč tudi pojem avtoritete.

In vendar je, kakor ugotavlja omenjeni avtor sam, za izhod iz sedanje zmede potreben odločen upor proti relativizmu:

„Kdor ne priznava nobene resnice, za kogar so vsi razlogi enako veljavni, tako da ne more razum med njimi ustvariti lestvice vrednot, ta mora seči po iracionalnem principu, da napravi konec debatam in sporom, ki bi se sicer nadaljevali brez konca.“

Odpor zoper relativizem v socialnem delovanju je torej izhod, ki ga nakazuje slovenski raziskovalec sedanje družbene krize. Toda že po prejšnjih ugotovitvah moramo dodati k njegovemu sicer pravilnemu celotnemu predlogu pripombo, da se moramo v odporu zoper napačno pojmovanje vrednot boriti prav tako proti zanemarjanju vrednot — tu na primer avtoritete. Nikakor ne smemo enačiti avtoritete z njenim fašističnim nadomestkom, ki ga je postavila na oblast neodgovorna, lažna demokracija, medtem ko bosta v pravi demokraciji, v kolektivu osebnost in avtoriteta nujno in vselej združeni. Vsak intelektualec mora vedeti, da je edina pot kulture v razvoju in napredku kolektiva, kar bo moderna družba prisiljena prej ali slej upoštevati.

Ivo Grahor.

KNJIŽEVNA POROČILA

E. SPEKTORSKIY: ZGODOVINA SOCIJALNE FILOZOFIJE. Zvezek II. Prevedel J. Vidmar. Izdala Slovenska matica v Ljubljani. 1933. Natisnila tiskarna Merkur v Ljubljani. (Str. 186 + VIII.)

Obsežno delo univ. prof. dr. Spektorskega o evropski socialni filozofiji je že s prvim zvezkom, objavljenim pri isti založnici, vzbudilo med slovenskim izobraženstvom veliko pozornost. V Ljubljanskem Zvonu je poročal o knjigi Fran Zwitter.¹

¹ Glej poročilo v LZ 1932., str. 499.

Kljub temu ne bo odveč pripomba, da pri nas danes še ne moremo točno oceniti vrednosti učenjakovega dela. Zgodovina socialne filozofije v Evropi še ni raziskana, nje obseg in pestrost sta pa že davno pozivala znanstvenike k temu delu. Jasno je, da utegne knjiga, ki si je nadela to nalogo, zanimati vsakogar in da si bomo morali prej ali slej ustvariti o njej točnejši pojem, kakor pa ga bomo nakazali s tem kratkim poročilom.

Avtorjeva velika zasluga je, da nam je olajšal pregled snovi s kratkim očrtom vsake dobe, v katero nas je pozneje spremljal kot temeljit poznavalec. S takšnim uvodom se pričinja tudi drugi zvezek, ki raziskuje stanje socialne filozofije v devetnajstem stoletju in v začetku dvajsetega. Kot posebno važne izpremembe obdeluje v posameznih poglavjih preobrazbo filozofije v pozitivizmu, evolucionizmu in naturalizmu ter zaključuje spis z vdorom socialnega načela vanjo. V zvezi s tem pa govori še o juridičnem formalizmu, o vzniku demokracije in režima strank v življenju družbe, o nacionalizmu, o socialnem ali delavskem vprašanju z liberalistično, socialno-politično in socialistično teoretično rešitvijo. Od bitnostnega (ontološkega) pozitivizma vidi v tem stoletju padec nizdol in ponovni dvig kritičnega in etičnega duha k novemu zanimanju za idealistično filozofijo, s katero se je stoletje zaključilo. Prevrata k evolucionizmu mu je v evropski miselnosti največja izprememba tudi po pomenu za pravo, za politično ekonomijo in za proučevanje umetnosti. Problem pravičnosti se je vrnil z idejo naravnega prava ob koncu stoletja. Toda znanost o državi je postala medtem tehnično popolnejša, ne pa globlja. Ustave so uveljavile družbeni element. Enako je postala filozofija z modernim tiskom ljudska, izgubila je višino in akademičnost. Nacionalna gibanja so se razvila do nacionalnega mesianizma. Socialno vprašanje označuje vsemogočni vpliv kapitala. „Politika se je jela često celo podrejevati ekonomiki.“ (Str. 29.) — „Grozna“ delavsko vprašanje in z njim rastoče delavske organizacije so pospeševale historični materializem.

Temeljito in jasno je opisal avtor romantiko z njeno dvoglavostjo, konservativnostjo in revolucionarnostjo. V tem razdobju se mu zdi duhovno življenje zelo neorganično. Velike politične dogodke spremljajo teorije o vlogi monarha in avtoritete, udeležujejo se ljudje preteklosti in ljudje sedanosti, buržuji kot branilci svobode. Utrdil se je juridično opravičeni liberalizem in se potem strnil z ekonomskim liberalizmom, s katerim so doktrinarji utemeljevali razredno gospodstvo. V istem času so sestavljali v bodočnost usmerjeni možje utopije o organizaciji dela (bodisi kot simonisti, bodisi kot epikurejci), dokler ni nastopila ideja državnega socializma in anarhije. Pisatelj primerja te ideje z idejami ob koncu svetovne vojne, ko se je proti Marxu znova pojavil Proudhonov nauk. Že v politični demokraciji se pojavlja novo, demokratično krščanstvo.

Posebno poglavje posveča avtor tudi A. Comtu in njegovemu vplivu, prav tako tudi socialnim fizikom. Nato podaja pregled teh idej po deželah, kjer so se one komplicirale in kjer niso bile kos burni emancipaciji. Pregled te dobe omogočajo Ricardo z gospodarskim rentnim naukom, Owen s kooperacijo, pravni formalist Austin, sistematik J. S. Mill, poet junaštva Carlyle. Filozofi poetične romantike in starega naturalizma niso mogli premagati materializma. Nacionalist Fichte, intuitivist Schelling, Heglova dialektika so v svojih naslednikih našli različne rešitve, kakor je Schopenhauer zaživel spet

v Freudu. Prebujeni nacionalizem je okrepljen z novim historizem v pravoslovju do Iheringa, rodil nacionalno ekonomijo, utemeljil imperializem. Metternich se je boril za demokracijo! Vir avtoritete se je imenovala sila, individualizem teokracija itd. Svobodni mislec Rotteck je kljub temu učil naravno pravo. Pojavili so se kritiki socialnega ustroja, med njimi Heine in Rodbertus, predhodnik Marxov. Njihove ideje je morala preganjati tudi carska Rusija.

Od leta 1848. pa do konca sedemdesetih let — je naslov tretjemu delu knjige. Obravnava razcvit naturalizma od Darwina do uspehov primerjalne metode v znanostih. Ostro označuje Marxa, Lassalla in primerja med seboj novejšo marksiste, za temi pa ustanovitelja pojma nadrazredne države L. von Steina. Socialno politiko je učil tudi Ketteler. Nato omeni organsko Spencerjevo pojmovanje družbe, ki pa je izgubilo tla pred militarizmom. Zanimivi so tudi angleški državoznanci in pristaši objektivnega prava, medtem ko je razpad metafizike v Nemčiji povzročil zmedo, tako da so bile celo odpravljene stolice za pravno filozofijo. Med Rusi sta v isti dobi delovala Čičerin in Gradovskij pa tudi publicista Lavrov in Mihajlovskij in teoretik subjektivne šole Karejev. Več odmeva pa so imeli na zapadu aristokratski anarhisti (Bakunin, Tolstoj in Kropotkin). Nacionalizem se pri Slovanih obrača k realizmu (Levstik) in k socializmu.

Četrty del knjige sega že v naše stoletje in v razbitje naturalističnih zgradb. Na socialno filozofijo je vplivalo novokantovstvo, potem še psihologisti. Pričela je vlada individualizma in z njim relativizma. Na mesto znanosti je Američan James postavil kot veljavno spet absolutno religijo. Izobraženo občinstvo je zapustilo stari naturalizem. V dobi imperializma pa je napredoval tudi marksizem (v Franciji sindikalizem). Pisatelj označuje smeri pravne filozofije in napore idealistične šole v iskanju objektivnih deontoloških načel. Rus Novgorodcev ugotavlja v začetku stoletja propad vere v individualistično državo, leta 1917. pa tudi propad vere v socializem. Značilno je, da se je v tem času poživila katoliška filozofija. V državoznanstvu je nastal odpor proti formalno-juridiki teoriji. V sociologiji omenja avtor naslednika Comtove šole Durkheima, nato Ratzela, geopolitika Cvijića, rasno teorijo, historične materialiste in psihologijo množice, slednjič še formalno šolo in nauk o socialni dinamiki. V nacionalnem gibanju upošteva Rennerja in Germane, Francoza Barrèsa, potem Slované, Dostojevskega in Solovjova kot pesimista.

Dobo po svetovni vojni označuje, žal, zelo na kratko. Povsod so se pričele pojavljati velike juridične, politične in ekonomske nepravilnosti. In da bi jih resnično spravili s sveta, ni bilo niti dovolj močnih osebnosti niti dovolj prepričevalnih idej. Z avtarkijo zmaguje izolacija. Nacionalno vprašanje je v zaščiti manjšin rešeno le začasno. Državni problem se je z diktaturami prenesel na etatizem. Zanimanje za demokracijo je upadlo obenem z zanimanjem za diskusijo, nastal je problem avtoritete, korporativne decentralizacije in socialne države. V pravni filozofiji zmaguje metafizika. Filozofijo države obvladajo Francozi in Nemci, prvi s koordinacijo, drugi s subordinacijo ali organsko neenakostjo.

Uspeh korporacijske ideje potrjuje pripombo M. Schelerja, da politizem prehaja v ekonomizem, in s tem se družijo simpatije za rusko načrtno gospodarstvo. Rusija pa je še vedno zagonetka, ker režim načelno izključuje svobodno socialno filozofijo. Avtor očita Evropi, da se ne zaveda nevarnosti

boljševizma, v času, ko ta povzroča tudi svetovno krizo, ki si je ne znamo „osmisliti“. V nevarnosti je vsa kultura.

Takšna je približno vsebina drugega zvezka in v bistvu tudi celotne razprave. Iz nje vidimo, da socialna filozofija ni pokazala toliko samostojnega razvoja kot disciplina, da bi po njej lahko sodili vso družbo. V celoti je združena z vladajočimi socialnimi silami, odvisna je od oblasti, celo v novem času je njen stik z duhovnim razvojem družbe pretrgan, manjka ji tudi sleherne doslednosti v obdelavi socialnih vrednot in iz nje govori čimdalje bolj tista ideologija, ki jo je dobro označil pokojni Scheler kot razredno, torej za pozno meščanstvo retrospektivna. Isto velja tudi za avtorja. Njegovo delo je napisano — čeprav je monumentalno — skozi prizmo modernega meščana, ki pa še ni toliko ciničen, da bi prikrival svoje nezadovoljstvo nad duhovno siromašnostjo moderne družbe.

Pisatelj je očitno svoj drugi zvezek še bolj krajšal, kakor pa prvega. Kljub temu pa smemo sklepati, da je izrazil vse svoje misli. Za nas, ki smo dobili prvi prevod njegovih knjig, bo avtor marsikomu težko razumljiv, ker še ne poznamo drugih njegovih del. Izmed slovenskih socialnih pisateljev omenja v tekstu razen pravnikov samo Levstika, v seznamu pozna tudi druge, a jih je najbrže, kakor Kreka, namenoma izpustil.

Za jasno sliko o razvoju socialne filozofije se mi zdi potrebno natančneje označevanje dob, predvsem oris gospodarskega razkroja družbe in delavskega vprašanja. Kljub izbranim in duhovitim primerjavam ter raznim odlikam sloga, je avtorju celotna zgradba obvisela v zraku. Na drugi strani pa ni kot kritika utrdila idealističnega pojmovanja družbe, s kakršnim je razprava napisana. To je notranje nasprotje dela. Pokazalo se je, da ne gre pisati zgodovine socialne filozofije brez moderne zgodovinske metode, kajti šele udeležitev časovne baze omogoča kritiko teorij. Posebno velja to za znanstveno delo Marxa v zvezi z Ricardom in drugimi ter končno za Schelerja, Lenina in Polonskega, ki jih avtor le kratko omenja ali pa sploh ne. Izognil se je tudi revizionističnim poskusom v moderni filozofiji. Vse te vrzeli zmanjšujejo vrednost knjige, ne da bi opravičevale težkih avtorjevih očitkov, ki jih deli na vse strani.

O prevodu ne moremo razpravljati, dokler nam ni dostopen izvornik. Popravili bi pa lahko nekatere nemčizme v sicer gladko tekočem besedilu in nekaj pravnih izrazov, pri seznamu slovstva tudi besedo „neobsežno“.

Ivo Grahor.

GLEDALIŠKI PREGLED

MARIBORSKO GLEDALIŠČE. Delakova prireditvev Jurčičevega „Desetega brata“ na mariborskem odru.

Ferdo Delak, ki je z nekaterimi oderskimi prireditvami pokazal že dovolj zmožnosti, je to pot popolnoma razočaral. Naj mu bo ta ponesrečeni poskus prireditve „Desetega brata“ šola za boljšo stvaritev, ki bo dobro došla naši borni dramski literaturi.

Ta „oderski roman v štirinajstih slikah“ ima pred Govekarjevo dramatizacijo prednost v tem, da verneje prikazuje Jurčičeve dogodke, zaostaja pa za njo v tem, da ni dovolj strnjen in da je brez prave oderske zaokroženosti.